

GANZEN op mijn LAND

Last en lust

Bezoekers uit het hoge noorden

De oogst is binnen, het voer ligt in de kuil en de koeien staan op stal. De winter biedt de gelegenheid plannen te maken voor het volgende seizoen. Op veel bedrijven wordt de winterrust echter danig verstoord door ganzen. Zij vreten het land kaal en bij nat weer verslempen de bodem. Om schade te beperken moeten de ganzen worden verjaagd.

In Europa overwinteren bijna 4 miljoen ganzen. Bijna de helft hiervan overwintert in Nederland. Daarnaast zijn er steeds meer ganzen die hier broeden. Een succes voor de natuurbescherming, maar een probleem voor de boeren. Sinds de jacht op ganzen is verboden, voelen zij zich opgejaagd. Telkens wanneer een boer de ganzen wegjaagt, verplaatst het probleem naar de burens. Om dit op te lossen wijst de overheid foerageergebieden aan.

Deze brochure is uitgegeven door het Faunafonds. U vindt hierin informatie over de meest voorkomende ganzen in Nederland, de schade die zij kunnen aanrichten in gewassen, methodes om de schade te beperken en regelingen voor tegemoetkoming in schade.

1,5 miljoen ganzen

In Nederland overwinteren steeds meer ganzen. Het zijn er nu zo'n 1,5 miljoen. Zij weten al eeuwen de weg naar Nederland te vinden. De vruchtbare landbouwgebieden en zachte winters zorgen voor een continu aanbod van kort en eiwitrijk gras. Ook wintergranen staan op het menu. Bovendien is er in ons land veel water, waar de vogels veilig kunnen overnachten.

Naast overwinterende en doortrekkende ganzen, zijn er soorten die in Nederland broeden. Grauwe ganzen, brand ganzen, kol ganzen, Nijl ganzen en Canadese ganzen broeden in toenemend aantal in ons

land. Zij kunnen schade aanrichten in grasland, graszaad, suikerbieten en aardappelen.

Gezinnen zijn het grootste deel van de dag bezig met eten. Afhankelijk van de soort graast een gans zeven tot twaalf uur per dag. In deze tijd wordt een halve tot één kilo gras naar binnen gewerkt. Gezinnen moeten zo veel eten, omdat hun spijsvertering niet efficiënt werkt. Driekwart van het opgenomen voedsel verlaat het lichaam in de vorm van ganzenkeutels. Dat betekent dat een gans elke vier minuten een keutel produceert.

Bijna de helft van de ganzen in Europa overwintert in Nederland. De ganzen eten per dag tot één kilo gras. Omdat ons land internationale verantwoordelijkheid draagt voor deze wintergasten, komt de overheid de boeren tegemoet in de schade.

SOORTEN GANZEN IN NEDERLAND

Hier laten wij u de meest voorkomende ganzen van Nederland zien. Zo kunt u zelf vaststellen welke ganzen op uw land grazen. De kaartjes laten de verspreiding in de winter zien. Hoe groter de stip, hoe meer ganzen.

Grauwe gans (*Anser anser*)

Grauwe ganzen overwinteren, trekken door, ruien én broeden in Nederland. Hun aantallen zijn sterk toegenomen. Vooral 's zomers veroorzaken ze veel schade.

In de winter

Eind augustus komen grauwe ganzen vanuit Noorwegen naar ons land. In de eerste helft van oktober nemen de aantallen snel toe, door binnenkomst uit Duitsland, Zweden en Denemarken. Het hoogtepunt wordt eind oktober - begin november bereikt: er zijn dan meer dan 250.000 grauwe ganzen in Nederland.

Vanaf begin november trekken grote aantallen door naar Zuid-Spanje. Met het zachter worden van de winters blijven ook steeds grotere aantallen in het Deltagebied. Zij trekken vanaf januari weer weg.

Broeden

Sinds het droogleggen van de Flevopolders zijn steeds meer grauwe ganzen in Nederland gaan broeden. Er zijn nu ca. 10.000 broedparen in ons land. Zij broeden in vaak kleine rietmoerassen en zoeken hun voedsel op grasland.

Rustig ruien

In de ruiperiode, van begin mei tot half juli, krijgen de ganzen nieuwe slagpennen. Zij kunnen dan drie weken niet vliegen. Om zich te beschermen tegen roofdieren ruien zij in veilige moerasgebieden, zoals de Oostvaardersplassen. Zodra ze weer kunnen vliegen gaan ze opnieuw de boer op.

Schade

Met name in voorjaar en zomer ontstaat schade door vraat in gras, wintergranen, graszaad en in vollegrondstuinbouw. Daarnaast komt het steeds vaker voor dat gras bestemd voor kuilvoer is verontreinigd met keutels en dat verslemping van de bodem plaatsvindt.

Kolgans (*Anser albifrons*)

De kolgans is de meest voorkomende ganzensoort in Nederland. In de winter zijn er meer dan een half miljoen. Ze komen tegenwoordig ook als broedvogel voor.

De eerste vogels verschijnen in oktober, maar grote aantallen verschijnen pas na half november. Januari is met meer dan 600.000 kolgansen de topperiode. Bij koud weer in Noord-Duitsland kunnen de aantallen in Nederland verder toenemen. Vanaf eind februari trekken de vogels weer weg.

Kolgansen eten voornamelijk gras, en soms wintergranen en oogstresten van aardappels en suikerbieten.

Volwassen vogels hebben een witte vlek boven de snavel. Deze vlek wordt ook wel kol genoemd. Hieraan dankt de kolgans zijn naam. Verder zijn de zwarte buikstrepen karakteristiek voor volwassen kolgansen.

Brandgans (*Branta leucopsis*)

Het aantal brandgansen is in veertig jaar vertienvoudigd. Zij nemen nog steeds in aantal toe en ze blijven steeds langer.

In de jaren zestig waren er maximaal 30.000 brandgansen in Nederland. Zij bleven gemiddeld vier maanden. Momenteel zijn er tot 350.000 brandgansen in ons land. De meeste komen in oktober en vertrekken in maart. Er zijn nu echter ook duizenden brandgansen die blijven tot april of zelfs midden mei.

De in Nederland overwinterende brandgansen broeden hoofdzakelijk in het hoge noorden van Europees Rusland, in Zweden en in Estland. Ook broeden tegenwoordig ongeveer 3.000 paartjes in Nederland.

De meeste brandgansen komen voor langs de kust op plaatsen waar ook zoet water beschikbaar is, zoals het Haringvliet en het Lauwersmeer. Ze grazen in weilanden en op wintergraan, maar eten ook zeekraal en kweldergrassen.

Rietgans (*Anser fabalis*)

Rietganzen richten relatief weinig schade aan. Ze zijn kort in ons land, en de meeste rietganzen eten het liefst oogstresten.

Van de rietgans komen twee ondersoorten in Nederland voor: de toendrarietgans en de taigarietgans. De toendrarietgans is het talrijkst.

Toendrarietgans

Toendrarietganzen overwinteren vooral in Hongarije, Polen en Oost-Duitsland. Het aantal overwinteraars in Nederland neemt de laatste jaren sterk toe. Begin jaren '90 waren er tot 90.000 toendra-rietganzen in Nederland. De afgelopen seizoenen ligt dit maximum rond de 130.000.

Toendrarietganzen komen in december en vertrekken weer in februari. Ze zijn kort in Nederland en richten relatief weinig schade aan, omdat ze vooral wintergranen en oogstresten eten.

In de eerste helft van de winter zijn ze te vinden in akkerbouwgebieden. Wanneer de voedselbeschikbaarheid afneemt door het onderploegen van oogstresten, verhuist een deel van de populatie naar graslanden in het rivierengebied.

Taigarietgans

De meeste taigarietganzen overwinteren in Zuid-Zweden. In Nederland zijn er in een zachte winter circa 2.000 exemplaren. In strenge winters kunnen er bijna 7.000 pleisteren. Taigarietganzen broeden in de taiga in Finland en Rusland, maar uit terugmeldingen van gevonden ringen is gebleken dat ze ook ten oosten van de Oeral afkomstig zijn.

Taigarietganzen arriveren vanaf eind september en vertrekken in februari. In tegenstelling tot andere ganzensoorten zijn ze alleen aanwezig op de zandgronden en in het rivierengebied. Zij zoeken hun voedsel voornamelijk op grasland.

Kleine rietgans (*Anser brachyrhynchus*)

Kleine rietganzen zijn maar kort in Nederland en verblijven vooral in Friesland.

Vanaf half september komen de kleine rietganzen aan. Zij concentreren zich langs de IJsselmeerkust van Friesland. Ze voelen zich thuis in uitgestrekte en rustige graslandgebieden en overnachten op open water of ondergelopen land. In de loop van oktober verspreiden zij zich over de graslanden van Zuidwest-Friesland, met name in het Merengebied en Gaasterland. Eind oktober - begin november zijn hier ongeveer 35.000 kleine rietganzen. De meesten trekken in de loop van de winter door naar Vlaanderen, waarbij ze geschikte ganzengebieden in Nederland gewoon overslaan. Ongeveer 5.000 vogels blijven om te overwinteren. Zij trekken in februari en maart via Denemarken naar Spitsbergen om daar te broeden.

Rotgans (*Branta bernicla*)

De rotgans komt met name voor op de Waddeneilanden en in delen van Zeeland.

In het najaar zijn tienduizenden rotganzen in Nederland. Het grootste deel trekt verder naar Frankrijk en Engeland. Ongeveer 40.000 rotganzen blijven om te overwinteren, waarvan 15.000 in Zeeland. Vanaf februari nemen de aantallen op de Wadden weer toe tot ca. 80.000 vogels. Deze grazen eerst op de sappige weilanden. Vanaf eind april eten ze ook op de kwelders. Eind mei vertrekken ze weer om te broeden in Siberië.

SOORTEN GANZEN IN NEDERLAND

De Canadese gans, Indische gans en Nijlgans komen van nature niet voor in Nederland. Het zijn nakomelingen van ontsnapte exemplaren. Ze broeden hier en nemen sterk in aantal toe. De Canadese gans is een beschermde diersoort, de Indische gans en de Nijlgans zijn dat niet. Ze worden beschouwd als exoten.

Canadese gans (*Branta canadensis*)

Sinds de jaren '70 broeden Canadese ganzen in ons land. Het aantal broedparen neemt sinds 1989 toe met 17 % per jaar. Op dit moment zijn er ca. 1.200 broedparen.

Indische gans of streepkoppans (*Anser indicus*)

Er zijn er ongeveer 100 broedparen van de Indische gans in Nederland. Het aantal Indische ganzen neemt toe met 10 % per jaar.

Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*)

Het eerste broedpaar van de Nijlgans is vastgesteld in 1967. Tegenwoordig zijn er ongeveer 4.000 broedparen in Nederland. De Nijlgans neemt nog steeds in aantal toe.

Nijlganzen nestelen in holen, onder dichte vegetatie en in bomen. De vogel voelt zich in de broedperiode thuis in parklandschappen met rivieren, vijvers en grasland. In uitgestrekte landbouwgebieden komen ze weinig voor.

Vanaf eind september verzamelen ze zich in groepen tot enkele honderden vogels. In de winter hebben ze een voorkeur voor graslanden bij open water.

Schade door ganzen

Ganzen op het land betekent vaak schade aan de gewassen. De meeste ganzen veroorzaken schade op grasland. Maar ook op akkerbouwpercelen neemt de schade toe.

Schade in grasland

Wanneer in de winter veel ganzen op het land komen, kan dat in het voorjaar te zien zijn aan de grasmat:

- Er staat minder gras
- Er kan meer onkruid kiemen
- Het gras is platgelopen
- De zode kan verslemt zijn

Ook in voorjaar en zomer kunnen ganzen grote schade veroorzaken:

- De ganzen vreten het beste gras voor de koeien weg.
- Gras bestemd voor kuilvoer is verontreinigd met ganzenkeutels en veren. Hierdoor is het voer minder smakelijk.
- Het beweidingsschema wordt verstoord, waardoor extra voer moet worden aangekocht.

Schade aan akkerbouwgewassen

Wintergranen: vraatschade, vaak in combinatie met het uittrekken van planten en/of verslemping van de bodem. Vraatschade kan leiden tot opbrengstderving en ongelijke afrijping.

Graszaad: vraatschade, wat kan leiden tot ongelijke afrijping. Ook na de oogst richten ganzen nog schade aan in het zwad.

Suikerbieten, voederbieten en aardappels: vraatschade.

Ganzen kunnen schade aanrichten in het gewas. Naast het eten en vertrappen, produceren zij elke vier minuten een keutel, waardoor het gras minder smakelijk is.

Foeragegebieden

Omdat in Nederland veel schade wordt aangericht door ganzen, heeft de minister van LNV overleg gevoerd met de organisaties die betrokken zijn bij het ganzenprobleem. Afsproken is de ganzen en smienten te concentreren in foeragegebieden. Binnen deze gebieden is verjaging of afschot van overwinterende ganzen en smienten niet toegestaan. Voor de schade die binnen de foeragegebieden door overwinterende ganzen en smienten ontstaat kan de grondgebruiker bij het Faunafonds een tegemoetkoming aanvragen. Daarnaast zal voor grondgebruikers met ingang van medio 2005 de mogelijkheid worden geopend een subsidie voor ganzenopvang aan te vragen via de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer.

Het is de bedoeling dat de ganzen in Nederland in de foeragegebieden voldoende voedsel vinden en daar niet worden gestoord. Buiten de foeragegebieden mogen ganzen wel worden verjaagd en kunnen provincies onder voorwaarden ontheffing verlenen voor verjaging mede door afschot.

Vanaf eind 2004 is buiten de foeragegebieden verjaging verplicht om in aanmerking te komen voor tegemoetkoming in schade.

Verjaging buiten de foeragegebieden

Van de agrariërs buiten de foeragegebieden wordt verwacht dat zij ganzen en smienten verjagen wanneer deze schade veroorzaken. Binnen elke faunabeheereenheid worden afspraken gemaakt over de coördinatie van de verjaging. Hierin wordt vastgelegd hoe en wanneer ganzen worden verjaagd, waarbij verjaging door afschot een mogelijkheid is. Om te weten welke afspraken worden gemaakt in uw provincie, kunt u het beste contact opnemen met de faunabeheereenheid of de provincie. De telefoonnummers vindt u op de achterzijde van deze brochure.

Faunabeheereenheden

Een faunabeheereenheid is samengesteld uit vertegenwoordigers van organisaties voor jagers, agrariërs, particulier grondbezitters en terreinbeheerders. In elke provincie is minimaal één faunabeheereenheid. Elke faunabeheereenheid stelt een faunabeheerplan op. Een faunabeheerplan dient als basis voor de ontheffing voor verjaging door afschot.

Afweermiddelen

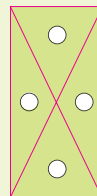
Om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming in ganzen-
schade moet u voldoende akoestische én visuele afweermiddelen
hebben toegepast. Wanneer dit is toegestaan moet u ook gebruik
maken van verjaging door afschot. Hieronder vindt u enkele ver-
jaagmethoden. Om gewinning te voorkomen is het belangrijk deze
afwisselend en door elkaar heen toe te passen.

Vlaggen

Hang zakken, lappen of stroken folie aan een stok of paal. De vlag
moet vrij kunnen wapperen. Aan een schuine stok kan een vlag
beter bewegen en raakt deze minder snel verward. Lange stroken
folie zijn bij weinig wind vaak al heel beweeglijk. Plaats minimaal
4 vlaggen per ha.

Draden spannen

In kwetsbare teelten (met een saldo hoger dan € 2.500,- per ha)
kunt u om de 12 meter draden spannen op een hoogte van 80
cm. Langs de randen kan een draad op 30 cm hoogte inlopen van
ganzen van een buurperceel voorkomen. Strak gespannen nylon-
draden van 2 mm dik zingen in de wind.

Voor minder kwetsbare percelen kunnen twee
kruislings gespannen draden per ha, op 80 cm
hoogte, goede resultaten bieden. U combineert in
dit geval de draden met vier vlaggen. Zo gebruikt u
voldoende akoestische en visuele middelen om
voor een tegemoetkoming in aanmerking te
komen.

Knalapparaten

Voor voldoende verjaging moet op elke vijf hectare een kanon
staan. In veel gemeenten is voor het gebruik hiervan een hinder-
wetvergunning vereist.

Vogelverschikkers

Maak vogelverschikkers
en laat de uiteinden van
mouwen en broekspijpen
loshangen zodat ze wap-
peren in de wind. Plaats
minimaal vier vogelver-
schikkers per hectare en
verplaats ze regelmatig.

Scary man

De scary man is een automatische vogelverschrikker. Een pop die zichzelf elk kwartier opblaast, waarbij licht en geluid voor extra effecten zorgen. Eén pop bestrijkt ongeveer twee hectare.

Regelmatische verontrusting

Als aanvulling op andere maatregelen kunt u buiten de foerageergebieden zelf de ganzen verjagen door het land op te gaan. Dit is het meest effectief, maar kost veel tijd. Ook verjaging met een hond kan effectief zijn.

De faunabeheereenheid geeft u informatie over de mogelijkheden van verjaging door afschot en over jagers in uw regio die u hiervoor kunt vragen.

Verjaging door afschot

Wanneer de volgende situaties alle gelden, kan buiten de foerageergebieden ontheffing worden aangevraagd voor verjaging van ganzen door afschot:

- Schade dreigt of veroorzaakt door grauwe ganzen of kolganzen.
- Schade dreigt of veroorzaakt in nieuw ingezaaid grasland, akkerbouwgewassen of in vollegrondsgroente. Wanneer de foerageergebieden zijn aangewezen, kunt u ook ontheffing voor verjaging door afschot aanvragen voor meerjarig grasland.
- Er zijn voldoende andere maatregelen genomen om schade te voorkomen.

Ontheffing voor verjaging door afschot kan worden aangevraagd bij de provincie of bij de faunabeheereenheid in uw regio. Wanneer geen vrijstelling of ontheffing wordt verleend, kan het Faunafonds een tegemoetkoming in schade verlenen.

Om te weten wat in uw regio wel en niet is toegestaan, kunt u contact opnemen met de faunabeheereenheid in uw provincie of met de provincie zelf.

Tegemoetkoming schade

Wanneer uw gewas schade heeft door ganzen, kunt u een tegemoetkoming aanvragen bij het Faunafonds. Vanaf 1 oktober 2004 geldt dat op alle landbouwgronden buiten de foerageergebieden in voldoende mate verjaagmethodes moeten zijn toegepast om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming in de gewasschade. Wanneer dit is toegestaan, moet ook adequaat gebruik zijn gemaakt van verjaging door afschot.

Zorg dat u altijd een formulier in huis hebt

Om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming moet u het formulier 'Verzoekschrift Faunaschade' invullen. Dit is telefonisch op te vragen bij het LNV-loket (tel. 0800 22 333 22). U kunt het formulier ook downloaden van internet (www.faunafonds.nl). Het is aan te raden om het vooraf in huis te hebben, want u moet het verzoekschrift binnen zeven werkdagen nadat de schade is ontstaan indienen bij Dienst Regelingen(DR) Dordrecht, voorheen LASER. Vul het formulier in en stuur het zo snel mogelijk op. Bij iedere aanvraag hoort een kopie van een topografische kaart waarop de schadepercelen zijn aangegeven.

U krijgt een bewijs van ontvangst

DR tekent de datum van verzoek aan op het formulier en zendt u een bevestiging van ontvangst van het verzoekschrift.

Vragenbrief

Soms krijgt u een brief met aanvullende vragen. Deze is nodig om te kunnen beoordelen of u adequaat gebruik heeft gemaakt van de verjaagmethoden.

De taxateur neemt contact met u op

Wanneer uw verzoek aan de voorwaarden voldoet, zal binnen acht dagen een taxateur contact met u opnemen. Bij hoge uitzondering kunt u een spoedtaxatie aanvragen bij het Faunafonds.

De taxateur neemt de schade op

Wanneer de taxateur het perceel bezoekt, moet hij kunnen vaststellen welke schade is aangericht, door welke diersoort en welke preventieve maatregelen zijn genomen om de schade te voorkomen of te beperken.

Haal vlaggen, knalapparaten en dergelijke niet weg voor de taxateur is langs geweest en oogst het gewas pas wanneer de taxateur de schade definitief heeft vastgesteld.

Na taxatie van het schadeperceel

Zodra de taxateur het schadeperceel heeft getaxeerd overhandigt hij aan de grondgebruiker de 'bevestiging taxatie grondgebruiker'. Hierin staan de uitgangspunten op basis waarvan de taxateur zijn taxatie maakt. Is de grondgebruiker het niet eens met deze uitgangspunten, dan moet hij dat binnen 8 dagen schriftelijk melden aan het Faunafonds. Het Faunafonds zal op deze reactie commentaar vragen van de taxateur. Ook kan het Faunafonds een andere taxateur verzoeken de schade op te nemen.

Tegemoetkoming in schade

In beginsel bedraagt de tegemoetkoming 95 % van de vastgestelde schade. In bijzondere gevallen kan het Faunafonds 100 % vergoeding toekennen.

Geen tegemoetkoming in schade wordt gegeven bij:

- Minder dan € 115,- schade per verzoekschrift. Per 1 januari 2005 wordt de drempel verhoogd tot minimaal € 250,- schade.
- Schade aan geogste gewassen
- Schade aan opgeslagen of verpakte voedergewassen
- Schade veroorzaakt door exoten, bijvoorbeeld de Nijlgans of de Indische gans
- Een overeenkomst voor de opvang van ganzen of smienten (zoals in de foerageergebieden)
- Land onder natuurpacht (art. 70 van Pachtwet)
- Pacht van natuurterrein voor minder dan € 150,-/ha
- Een beschermd natuurgebied

Neemt u voor meer informatie contact op met het Faunafonds of kijk op www.faunafonds.nl

Ervaringen met ganzenopvang

In Friesland, Groningen en Gelderland is binnen agrarische natuurverenigingen ervaring opgedaan met het laten foerageren van ganzen op vooral graslanden.

Vanaf 1996 hebben negen agrarische natuurverenigingen in een experiment foerageerovereenkomsten afgesloten met het Faunafonds. Daardoor konden overwinterende ganzen en smienten op ruim 15.000 ha ongestoord foerageren.

In de overeenkomsten staat dat tussen 1 november en 1 april boeren hun vee niet op percelen laten weiden die voor het foerageren van ganzen zijn bestemd. Beperkte schapenbeweiding is wel toegestaan. Bepaalde landbouwwerkzaamheden, die met name in de wintermaanden moeten worden uitgevoerd, zijn eveneens toegestaan. Uitgangspunt is evenwel dat de ganzen en smienten zo min mogelijk worden verstoord. De jacht op overwinterende ganzen en smienten is in deze gebieden vanzelfsprekend niet toegestaan. Andere bejaagbare soorten mogen, onder voorwaarden, wel worden bejaagd.

Ganzentoerisme

Veel mensen komen speciaal kijken naar ganzen. Zij zijn onder de indruk van de immense zwermen ganzen die gakkend neerstrijken op het veld.

Ganzen komen van ver, maar ook veel mensen leggen een lange reis af om te kijken naar ganzen op uw land. Deze 'ganzentoeristen' zijn zich lang niet altijd bewust dat de ganzen er in grote aantallen zijn dankzij de landbouw. U kunt de mensen hier op wijzen, bijvoorbeeld door informatieborden te plaatsen.

Ook worden door agrarische natuurverenigingen excursies georganiseerd in gebieden met een foerageerovereenkomst.

Grote groepen ganzen lokken grote groepen ganzenliefhebbers.

Het Faunafonds

Bij het Faunafonds kunnen grondgebruikers een tegemoetkoming aanvragen voor schade die door beschermde inheemse dieren is aangericht aan gewassen en vee. Een door het Faunafonds aangewezen taxateur stelt de schade vast. Daarnaast adviseert het Faunafonds gedeputeerde staten van provincies en het Ministerie van LNV over de Flora- en faunawet.

Meer informatie

Faunafonds 078 639 53 75

Postbus 888, 3300 AW Dordrecht
www.faunafonds.nl

LNV-loket 0800 223 33 22

op werkdagen van 8.30 tot 16.30
www.minlnv.nl/loket

Dienst Regelingen

Postbus 1191, 3300 BD Dordrecht

CLM 0345 47 07 00

Postbus 62, 4100 AB Culemborg

Sovon Vogelonderzoek 024 684 81 11

Vogelbescherming 030 693 77 77

KNJV 033 461 98 41

Faunabeheereenheden

Drenthe, Friesland, Groningen	0512 30 51 95
Flevoland	0527 69 95 20
Overijssel, Oost-Gelderland, Rivierenland en Veluwe	0570 66 28 43
Midden-, Noord-, Zuid-Limburg	0475 38 17 33
Noord-Brabant	013 545 08 00
Utrecht	030 691 99 49
Zeeland	0113 24 77 21
Zuid-Holland	078 639 53 28
Noord-Holland	023 516 22 87

Provincies

Groningen	050 316 47 37
Friesland	058 292 51 68
Drenthe	0592 36 56 65
Overijssel	038 425 24 07
Flevoland	0320 26 55 05
Gelderland	026 359 95 42
Utrecht	030 258 20 62
Noord-Holland	023 514 36 48
Zuid-Holland	070 441 83 07
Zeeland	0118 63 19 84
Noord-Brabant	073 681 21 38
Limburg	043 389 74 53

COLOFON

Deze brochure is uitgegeven en gefinancierd door het Faunafonds en samengesteld door het CLM. Teksten: M. Boer en A. Guldemond (CLM), H. Revoort (Faunafonds);

Foto's: Hans Hut, Taigarietgans: Taeke Roosjen; Advies: T. van den Broek (Natuurmonumenten), C. van Diest (Vechtvallei), B. Ebbinge (Alterra), W. Streekstra (Guozzekrite); Kaarten en aantallen ganzen: Sovon Vogelonderzoek Nederland;

Vormgeving: Grafisch ontwerp bureau WRIK (BNO); Druk: Senefelder Misset, oktober 2004. Te bestellen bij het Faunafonds. U kunt aan deze brochure geen rechten ontleen.

